

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE ORDINE

LIBRI II¹.

LIBER I.

DISPUTATIONES DUAS EXHIBET, QUARUM PRIMA DOCET OMNIA PRORSUS ET BONA ET MALA ORDINE DIVINE PROVIDENTIE CONTINERI. SECUNDA DE ORDINIS PRESTANTIA ET NOTIONE NONNIHIL TANGIT; ATQUE HIC DATA OCCASIONE INCOMPOSITUS ANIMI MOTUS ET PUERILES GLORIOLE OBTENTU RIXAS ALUMNORUM SUORUM GRAVITER CARPIT AUGUSTINUS; TUMQUE MONICAM DICIT OB SEXUM A PHILOSOPHICA DISPUTATIONE MINIME ARGENDAM ESSE.

CAPUT I.

PRÆFATIO.

Omnia divina Providentia regi.

I. ORDINEM rerum², Zenobi, consequi ac tenere cuique proprium, tum vero universitatis quo coërcetur ac regitur hic mundus, vel videre vel pandere difficillimum hominibus atque rarissimum est. Huc accedit, quod etiamsi quis hæc possit, non illud quoque valet efficere ut dignum auditorem tam divinis obscurisque rebus, vel vitæ merito, vel habitu quodam eruditionis inveniatur. Nec tamen quid-

¹ Scripti sub finem an. Chr. 385. Vide *Retract.* lib. 1, cap. III. — ² Vide D. Guillon, tom. XXI, pag. 39-44.

quam est quod magis avide expetant quæque optima ingenia, magisque audire ac discere studeant, qui scopulos vitæ hujus et procellas, velut erecto quantum licet capite, inspiciunt, quam quomodo fiat, ut et Deus humana curet, et tanta in humanis rebus perversitas usquequaque diffusa sit, ut non divinæ, sed ne servili quidem cuiquam procurationi, si ei tanta potestas daretur, tribuenda esse videatur. Quamobrem illud quasi necessarium iis quibus talia sunt curæ, credendum dimittitur, aut divinam providentiam non usque in hæc ultima et ima pertendi, aut certe mala omnia Dei voluntate committi. Utrumque impium, sed magis posterius. Quanquam enim desertum Deo quidquam credere, cum imperitissimum, tum etiam periculosissimum animo sit, tamen in ipsis hominibus nemo quemquam non potuisse aliquid criminatus est. Negligentiæ vero vituperatio multo est quam malitiæ crudelitatisque purgatio. Itaque velut compellitur ratio tenere non immemor pietatis; aut ista terrena non posse a divinis administrari, aut negligi atque contemni potius quam ita gubernari, ut omnis de Deo sit mitis atque inculpanda conquestio.

II. Sed quis tam cæcus est mente, ut quidquam in movendis corporibus rationis quod præter humanam dispositionem ac voluntatem est, divinæ potentiæ moderatone dare dubitet: nisi forte aut casibus tam rata subtilique dimensione vel minutissimorum quorumque animalium membra figurantur; aut quod casu quis negat, possit nisi ratione factum fateri; aut vero per universam naturam, quod in singulis quibusque rebus nihil arte humana satagente ordinatum miramur, alienare a secretissimo majestatis arbitrio ullis nugis vanæ opinionis audebimus. At enim hoc ipsum est plenius quæstionum, quod membra publicis disposita mire atque distincta sunt, cum in-

terea humana vita innumerabilium perturbationum inconstantia versetur et fluctuet. Sed hoc pacto si quis tam minutum cerneret, ut in vermiculato pavimento, nihil ultra unius tessellæ modulum acies ejus valeret ambire, vituperaret artificem velut ordinationis et compositionis signarum; eo quod varietatem lapillorum perturbatam putaret, a quo illa emblemata in unius pulchritudinis faciem congruentia simul cerni collustrarique non possent. Nihil enim aliud minus eruditus hominibus accidit, qui universam rerum coaptationem atque concentum imbecilla mente complecti et considerare non valentes, si quid eos offenderit, quia suæ cogitationi magnum est, magnam putant rebus inhærere foeditatem.

CAPUT II².

Dedicat hoc opus Zenobio. Personæ dialogi.

III. Curus erroris maxima causa est, quod homo sibi ipse est incognitus. Qui tamen ut se noscat, magna opus habet consuetudine recedendi a sensibus, et animum in se ipsum colligendi, atque in se ipso retinendi¹. Quod ii tantum assequuntur, qui plagas quasdam opinionum, quas vitæ quotidianæ cursus infligit, aut solitudine incurrunt, aut liberalibus medicant disciplinis. Ita enim animus sibi redditus quæ sit pulchritudo universitatis intelligit, quæ profecto ab uno cognominata est. Idcircoque illam videre non licet animæ, quæ in multa procedit, sectaturque aviditate pauperiem, quam nescit sola segregatione multitudinis posse vitari. Multitudinem autem non

¹ In editis caput male incipit ad hæc verba: *Ita enim animus*, etc. —

² 1 *Retract. cap. III, n. 2.*

hominum dico, sed omnium quæ sensus attingit. Nec mirere quod eo egestatem patitur magis, quo magis appetit plura complecti. Ut enim in circulo quantumvis amplo unum est medium quo cuncta convergunt, quod centrum geometræ vocant, et quamvis totius ambitus partes innumerabiliter secari queant, nihil tamen est præter illud unum, quo cætera pariliter dimetiantur, et quod omnibus quasi quodam æqualitatis jure dominetur. Hinc vero in quamlibet partem si egredi velis, eo amittuntur omnia, quo in plurima pergitur. Sic animus a se ipso fusus immensitate quadam diverberatur, et vera mendicitate conteritur, cum eum natura sua cogit ubique unum quærere, et multitudo invenire non sinit.

IV. Sed et hæc quæ dixi qualia sint, et quæ causa extet erroris animarum, quoque modo et in unum congruant atque perfecta sint cuncta, et tamen peccata fugienda sint, assequeris profecto, mi Zenobi. Sic enim mihi notum est ingenium tuum, et pulchritudinis omnimodæ amator animus, sine libidinis immoderatione atque sordibus. Quod signum in te futuræ sapientiæ perniciosis cupiditatibus divino jure præscribit, ne tuam causam deseras falsis voluptatibus illectus, qua prævaricatione nihil turpius et periculosius inveniri potest. Assequeris ergo ista, mihi crede, cum eruditioni operam dederis, qua purgatur et excolitur animus, nullo modo ante idoneus cui divina semina committantur. Quod totum cujusmodi sit, et quem flagitet ordinem, quidve studiosis et bonis ratio promittat, qualemque vitam nos vivamus, charissimi tui, et quem fructum de liberali otio carpamus, hi te libri satis, ut opinor, edocebunt, nomine tuo nobis quam nostra elaboratione dulciores, præsertim si te in ipsum ordinem, de quo ad te scribo, meliora eligens inserere atque coaptare volueris.

V. Nam cum stomachi dolor scholam me deserere coëgisset, qui jam, ut scis, etiam sine ulla tali necessitate in philosophiam confugere moliebar, statim me contuli ad villam familiarissimi nostri Verecundi. Quid dicam eo libente? Nosti optime hominis, cum in omnes, tum vero in nos benevolentiam singularem. Ibi disserebamus inter nos quæcumque videbantur utilia, adhibito sane stylo quo cuncta exciperentur, quod videbam conducere valetudini meæ. Cum enim nonnulla loquendi cura detinerer, nulla inter disputandum irrepebat immoderata contentio. Simul etiam ut si quid nostrum litteris mandare placuisset, nec aliter dicendi necessitas, nec labor recordationis esset. Agebant autem ista mecum Alypius et Navigius frater meus, et Licentius repente admirabiliter poëticæ deditus. Trygetium item nobis militia reddiderat, qui tanquam veteranus adamavit historiam. Et jam in libris nonnihil habebamus.

CAPUT III.

DISPUTATIO I.

Occasio disputationis.

VI. SED nocte quadam cum evigilassem de more, mecumque ipse tacitus agitare quæ in mentem nescio unde veniebant. Nam id mihi amore inveniendi veri jam in consuetudinem verterat, ita ut aut primam, si tales curæ inerant, aut certe ultimam, dimidiam tamen fere noctis partem pervigil quodcumque cogitarem: nec me patiebar adolescentium lucubrationibus a me ipso avocari; quia et illi per totum diem tantum agebant, ut nimium mihi vi-

deretur, si aliquid etiam noctium in studiorum laborem usurparent, et id a me ipsi quoque præceptum habebant, ut aliquid et præter codices secum agerent, et apud sese habitare consuefacerent animum. Ergo, ut dixi, vigilabam, cum ecce aquæ sonus pone balneas quæ præterfluebat, eduxit me in aures, et animadversus est solito attentius. Mirum admodum mihi videbatur, quod nunc clarius, nunc pressius eadem aqua strepebat silicibus irruens. Cœpi a me quærere, quænam causa esset: Fateor, nihil occurrebat: cum Licentius lecto suo importunos percusso juxta ligno sorices terruit, seseque vigilantem hoc modo indicavit. Cui ego: Animadvertisti, inquam, Licenti (nam video tibi Musam tuam lumen ad lucubrandum accendisse) quomodo canalis iste inconstanter sonet? Jam, inquit, mihi hoc non est novum¹. Nam desiderio serenitatis cum expergefactus aliquando aurem admovissem, ne imber ingrueret, hoc agebat aqua ista quod nunc. Approbavit Trygetius. Nam et ipse in eodem conclavi lecto suo cubans vigilabat nobis nescientibus: erant enim tenebræ; quod in Italia etiam pecuniosis prope necesse est.

VII. Ergo ubi vidi scholam nostram quantacumque aderat, nam et Alypius et Navigius in urbem ierant, etiam illis horis non sopitam, et me cûrsus ille aquarum aliquid de se dicere admonebat: Quidnam vobis, inquam, videtur esse causæ quod sic alternat hic sonus? Non enim quemquam putamus his horis vel transitu, vel re aliqua lavanda toties illum meatum interpellare. Quid putas, inquit Licentius, nisi alicubi folia cujuscemodi quæ autumnò perpetuo copioseque decidunt, angustiis canalis intertrusa evinci aliquando atque cedere: ubi autem unda, quæ urgebat pertransierit, rursus colligi atque stipari: aut aliquid aliud vario casu foliorum natantium fieri, quod

¹ I Retract. cap. III, n. 2.

ad illum fluxum nunc refrenandum, nunc emittendum similiter valeat? Visum est mihi probabile aliud non habenti, confessusque sum laudans ingenium ejus, nihil me invenisse cum diu quæsissem, cur ita esset.

VIII. Tum interposito modico silentio: Merito, inquam, tu nihil mirabaris, et apud Calliopam te intus tenebas. Merito, inquit ille. Sed modo plane dedisti mihi magnum mirari: Quidnam hoc est, inquam? Quod tu, inquit, ista miratus es. Unde enim solet, inquam, oboriri admiratio, aut quæ hujus vitii mater est, nisi res insolita præter manifestum causarum ordinem? Et ille: Præter manifestum, inquit, accipio: nam præter ordinem nihil mihi fieri videtur¹. Hic ego erectior spe alacriore quam soleo esse, cum aliquid ab his requiro, quod rem tantam et tam subito heri pene ad ista conversus adolescentis animus concepisset, nulla unquam de his rebus inter nos antea quæstione agitata: Bene, inquam, bene, sed prorsus bene multum sensisti, multum ausus es: Hoc mihi crede, longo intervallo transcendis Heliconem, ad cujus verticem tantquam ad cœlum pervenire conaris. Sed pervellem adesse huic sententiæ; nam eam labefactare tentabo. Sine, inquit, modo me mihi, quæso te: nam valde in aliud intendi animum. Hic ego nonnihil metuens ne studio poëticæ penitus provolutus a philosophia longe raperetur. Irritor, inquam, abs te versus istos tuos omni metrorum genere cantando et ululando insectari, qui inter te atque veritatem immaniorem murum quam inter amantes tuos conantur erigere: nam in se illi vel inolita rimula respirabant. Pyramum enim ille tum canere instituerat.

IX. Quod cum severiore quam putabat voce dixissem, subticuit aliquantum. Et ego jam reliqueram cœpta, et ad me redieram, ne frustra occupare præoccupatum atque

¹ I Retract. cap. III, n. 2.

inepte vellem. Tum ille. Egomet meo indicio miser quasi sorex, inquit, non dictum est commodius apud Terentium quam nunc dici a me de me potest¹: sed sane illud ultimum fortasse in contrarium vertetur. Quod enim ait ille, hodie perii, ego hodie forte inveniar. Nam si non contemnitis quod superstitiosi solent etiam de muribus augurari, si ego illum murem vel soricem, qui me tibi vigilantem detulit, strepitu meo commonui, si quid sapit redire in cubile suum, secumque conquiescere, cur non ego ipse isto strepitu vocis tuæ commonear philosophari potius quam cantare? Nam illa est, ut tibi quotidie probanti jam cœpi credere, vera et inconcussa nostra habitatio. Quare si tibi molestum non est, atque id fieri debere arbitraris, roga quod vis, defendam quantum possum ordinem rerum, nihilque præter ordinem fieri posse asseram. Tantum enim eum animo imbibi atque hausi, ut etiamsi me quisquam in hac disputatione superarit, etiam hoc nulli temeritati, sed rerum ordini tribuam. Neque enim res ipsa, sed Licentius superabitur.

CAPUT IV.

Nihil omnino sine causa fieri.

X. Ego rursum gaudens eis me restitui. Tum Trygetio: Quid, inquam, tibi videtur? Faveo quidem, inquit, ordini plurimum, sed incertus sum tamen, et rem tantam diligentissime discuti cupio. Favorem, inquam, tuum illa ergo pars habeat: nam quod incertus es, etiam cum Licentio ac me ipso tibi puto esse commune. Prorsus, ait

¹ In Eunuch. act. v. scen. 6.

Licentius, ego hujus sententiæ certus sum. Quid enim dubitem parietem, cujus mentionem fecisti, antequam plane se erexerit, diruere? Non enim vere poëtica tantum me avertere a philosophia potest, quantum inveniendi veri diffidentia. Tum Trygetius gaudentibus verbis: Habemus, inquit, jam quod plus est, Licentium non Academicum: eos enim ille studiosissime defendere solebat. Hæc modo, inquit, omite quæso, ne me hoc vafrum quiddam et captatorium a nescio qua divina re, quæ mihi ostentare se cœpit, et cui me inhiantem suspendo, detorqueat atque disrumpat. Hic ego multo uberius cernens abundare lætitiis meas quam vel optare aliquando ausus sum, versum istum gestiens effudi: Sic Pater ille Deus faciat, sic altus Apollo, Incipias, perducet enim ipse, si sequimur quo nos ire jubet, atque ubi ponere sedem, qui dat modo augurium, nostrisque illabitur animis. Nec enim altus Apollo est, qui in speluncis, in montibus, in nemoribus nidore thuris pecudumque calamitate concitatus implet insanos; sed alius profecto est, alius ille altus veridicus, atque ipsa (quid enim verbis ambiam) Veritas. Cujus vates sunt quicumque possunt esse sapientes. Ergo aggrediamur, Licenti, freti pietate cultores, et vestigiis nostris ignem perniciosum fumosarum cupiditatum operimamus.

XI. Jam, inquit, interroga, oro te, si possim hoc tantum nescio quid explicare, et tuis verbis et meis. Hoc ipsum, inquam, mihi responde, primo unde tibi videatur aqua ista non temere sic, sed ordine influere. Nam quod illa ligneolis canalibus superlabitur, et ducitur usque in usus nostros, potest ad ordinem pertinere. Factum est enim ab hominibus ratione utentibus, ut uno ejus itinere simul et biberent et lavarent, et pro locorum opportunitatibus consequens erat ut ita fieret. Quod vero illa, ut

dicis, folia sic inciderunt, ut hoc quod admirati sumus eveniret, quo tandem rerum ordine, ac non potius casu factum putabimus? Quasi vero, inquit ille, aliter atque ceciderunt debuisse aut potuisse cadere cuiquam videri potest, serenissime intuente nihil posse fieri sine causa. Quid jam vis persequar situs arborum atque ramorum, ipsumque pondus quantum natura foliis imposuit? quid aëris vel mobilitatem qua volitant, vel mollitiem qua descendunt, variosque lapsus pro affectione coeli, pro onere, pro figuris suis, cæterisque innumerabilibus atque obscurioribus causis, quid me attinet quærere? Latent ista sensus nostros, penitus latent: illud tamen quod aggressæ quæstioni satis est, nescio quomodo animum non latet, nihil fieri sine causa. Potest enim odiosus percunctator pergere quærere, quæ causa erat ut ibi arbores ponerentur? Respondebo secutos esse homines uber terræ. Quid si fructuosæ arbores non sunt, ac temere natæ sunt? Et hic respondebo nos parum videre. Nam temerariam, quæ illas genuit, nequaquam esse naturam. Quid plura? Aut aliquid sine causa fieri docear, aut nihil fieri nisi certo causarum ordine credite.

CAPUT V.

Ordine cuncta Deus administrat.

XII. Cui ego: Licet, inquam, me odiosum percunctatorem voces, vix enim possum non esse, qui expugnavi ne cum Pyramo et Thysbe colloquereris, pergam tamen quærere abs te: Natura ista quamvis videri ordinatam, cui hono, ut de cæteris rebus innumerabilibus taceam, istas

ipsas arbores, quæ fructus non afferunt, procreavit? At illo cogitante quid diceret, ait Trygetius: Numquidnam usus arbustorum in solis fructibus præbetur hominibus? Quanta sunt alia: quæ umbra, quæ lignis, postremo quæ ipsis frondibus seu foliis fiant? Noli obsecro, inquit ille, interrogationibus ejus hæc reddere. Innumerabilia sunt enim quæ proferri possunt, ex quibus nulla est hominibus utilitas, aut certe ita latet vel imbecilla est, ut ab hominibus præsertim nobis erui defendive non possit. Ipse potius nos doceat, quomodo aliquid fiat quod non causa præcesserit. Post, inquam, ista videbimus. Non enim jam me necesse est esse doctorem, cum tu qui jam tantæ rei te certum esse professus es, adhuc me nihil docueris nimium discere cupientem, et propter hoc solum dies noctesque vigilantem.

XIII. Quo me mittis, inquit? an quia levius te sequor, quam ista folia ventos, quibus in profluentem aquam jaciuntur, ut eis cadere parum sit, nisi etiam trahantur? Nam quid aliud erit cum Licentius et Augustinum, et ea quæ sunt in media philosophia docet? Noli obsecro, inquam, aut te tantum abjicere, aut me extollere. Nam et ego in philosophia puer sum, et non nimis curo cum interrogo, per quem mihi ille respondeat, qui me quotidie querulum accipit. Cujus te quidem credo quandoque vatem futurum: neque hoc, quandoque, forsitan longum est. Sed tamen alii quoque multum sepositi ab hujusmodi studiis docere aliquid possunt, cum disserentium societati quasi vinculis interrogationum coarctantur. Idem autem aliquid non est nihil. Annon vides (tuo enim simili utar libentius) illa ipsa folia quæ feruntur ventis, quæ undis innatant, resistere aliquantum præcipitanti se flumini, et de rerum ordine homines commonere, si tamen hoc quod abs te defenditur, verum est?

XIV. Hic ille lecto etiam exiliens præ lætitia: Quis neget, Deus magne, inquit, te cuncta ordine administrare? Quam se omnia tenent, quam ratis successione in nodos suos urgentur, quanta et quam multa facta sunt ut hæc loqueremur, quanta fiunt ut te inveniamus. Unde enim hoc ipsum, nisi ex rerum ordine manat et ducitur, quod evigilavimus, quod illum sonum advertisti, quod quæesisti tecum causam, quod tu causam tantillæ rei non invenisti? Sorex etiam prodit, ut ego vigilans prodar. Postremo tuus etiam ipse sermo, te fortasse id non agente. (Non enim cuiquam in potestate est quid veniat in mentem:) sic nescio quomodo circumagitur, ut me ipse doceat quid tibi debeam respondere. Namque oro te, si hæc quæ a nobis dicta sunt, litteris, ut instituisti, mandata pervagentur paulo latius ad hominum famam, nonne ita res magna videbitur, ut de illa consultus aliquis vates magnus aut Chaldæus respondere debuerit, multo ante quam evenit? Quod si respondisset, ita divinus diceretur, ita efferretur laudibus omnium, ut tamen ex eo nemo quærere auderet, cur folium ab arbore ceciderit, aut utrum mus oberrans jacenti homini molestus fuerit? Numquidnam enim talia futura quisquam illorum aut per se dixit aliquando, aut a consultore coactus est dicere? Atqui si futurum quemdam librum non ignobilem diceret, et id necessario eventurum videret, non enim posset aliter divinare, profecto quidquid volitatio foliorum in domo facit, tam sunt in rerum ordine necessaria quam illæ litteræ. His enim verbis fiunt, quæ sine illis præcedentibus vilissimis rebus nec in mentem venire possent, nec ore procedere posterisque mandari. Quare jam rogo, nemo ex me quærat, cur quidque fiat. Satis est nihil fieri, nihil gigni, quod non aliqua causa genuerit ac moverit.

CAPUT VI.

Ordo omnia complectitur.

XV. Hic apparet te, inquam, nescire adolescens quam multa, et a qualibus viris contra divinationem dicta sint. Sed responde nunc, non utrum fiat aliquid sine causa: nam id jam video te nolle respondere: sed ordo iste susceptus tuus bonum-ne quidquam, an malum tibi esse videatur. Et ille submurmurans: Non, inquit, sic rogasti, ut unum e duobus queam respondere. Video hic enim quamdam medietatem. Nam ordo mihi nec bonum, nec malum videtur. Quid saltem censes, inquam, ordini esse contrarium? Nihil, ait ille. Nam quomodo esse contrarium quidquam potest ei rei, quæ totum occupavit, totum obtinuit? Quod enim erit ordini contrarium, necesse erit esse præter ordinem. Nihil autem esse præter ordinem video. Nihil igitur ordini oportet putare esse contrarium. Ergo-ne, ait Trygetius, contrarius, ordini error non est? Nullo modo, inquit. Nam neminem video errare sine causa. Causarum autem series ordine includitur. Et error ipse non solum gignitur causa, sed etiam gignit aliquid cujus causa sit. Quamobrem quo extra ordinem non est, eo non potest ordini esse contrarius.

XVI. Et cum tacuisset Trygetius, egoque me ipsum non caperem gaudio, quod videbam adolescentem charissimi amici filium etiam meum fieri, nec solum, verum in amicum quoque jam mihi surgere atque grandescere, et cujus studium vel in mediocres litteras desperaveram, quasi respecta possessione sua toto impetu in mediam ve-

nire philosophiam. Quod dum tacitus miror et exæstuo in gratulationem, subito ille quasi mente quadam correptus exclamat: O si possem dicere quod volo! Rogo, ubi ubi estis verba? succurrite, et bona et mala in ordine sunt. Credite, si vultis. Nam quomodo id explicem nescio.

CAPUT VII¹.

Deus non diligit mala, licet ad ordinem pertineant.

XVII. Ego mirabar et tacebam. Trygetius autem ubi vidit hominem paululum quasi digesta ebrietate affabilem factum redditumque colloquio: Absurdum, inquit, mihi videtur, Licenti, et plane alienum a veritate quod dicis. Sed quæso patiare me paululum, nec perturbes clamitando. Dic quod vis, ait ille: Non enim metuo ne me auferas ab eo quod video, ac pene teneo. Utinam, inquit, ab eo quem defendis ordine devius non sis, non tanta in Deum feraris (ut mitius loquar) incuria. Quid enim potuit dici magis impium, quam etiam mala ordine contineri? Certe enim Deus amat ordinem. Vere amat, ait ille, ab ipso manat, et cum ipso est. Et si quid potest de re tantum alta convenientius dici cogita, quæso, ipse tecum. Nec enim sum idoneus qui te ista nunc doceam. Quid cogitem, inquit Trygetius? Accipio prorsus quod dicis, satisque mihi est in eo quod intelligo. Certe enim et mala dixisti ordine contineri, et ipsum ordinem manare a summo Deo, atque ab eo diligi. Ex quo sequitur ut et mala sint a summo Deo, et mala Deus diligit.

¹ Caput in veteribus editis male incipit ad verba præcedentia: *Credite, si vultis*, etc.

XVIII. In qua conclusione timui Licentio. At ille ingemiscens difficultate verborum, nec omnino quærens quid responderet, sed quemadmodum quod respondendum erat promeret: Non diligit Deus mala, inquit, nec ob aliud nisi quia ordinis non est, ut Deus mala diligit. Et ordinem ideo multum diligit, quia per eum non diligit mala. At vero ipsa mala qui possunt non esse in ordine cum Deus illa non diligit? Nam iste ipse est malorum ordo, ut non diligantur a Deo. An parvus rerum ordo tibi videtur, ut et bona Deus diligit, et non diligit mala? Ita nec præter ordinem sunt mala, quæ non diligit Deus, et ipsum tamen ordinem diligit: hoc ipsum enim diligit diligere bona, et non diligere mala; quod est magni ordinis, et divinæ dispositionis. Qui ordo atque dispositio, quia universitatis congruentiam ipsa distinctione custodit, fit ut mala etiam esse necesse sit. Ita quasi ex antithetis quodam modo, quod nobis etiam in oratione jucundum est, id est, ex contrariis omnium simul rerum pulchritudo figuratur.

XIX. Post hoc intersiluit modice. Et repente sese erigens qua Trygetius lectum habebat. Nam quæro ex te, quæso, inquit, justus ne sit Deus? Tacebat ille, nimis ut postea retulit admirans et horrens subito condiscipuli et familiaris sui afflatum nova inspiratione sermonem. Quo tacente ille ita secutus est. Si enim Deum justum non esse responderis, tu videris quid agas, qui me dudum impietatis arguebas. Si autem ut nobis traditur, nosque ipsius ordinis necessitate sentimus, justus est Deus, sua cuique distribuendo utique justus est. Quæ autem distributio dici potest, ubi distinctio nulla est? Aut quæ distinctio, si bona sunt omnia? Quidve præter ordinem reperiri potest, si Dei justitia bonorum malorumque meritis sua cuique redduntur? Justum autem Deum omnes fatemur. Totum